

A Ko e fekau 'a e 'Otua (Fakahā 3:14-22):

❖ Fakafuofua'i (vv. 14-17)

- Koe fekau ki he ngaahi siasi e fitu oku ne fakaha mai ae tuunga oe siasi o mamani meihe kuonga oe kau Aposetolo o a'u mai kihe aho ni (Fakh. 2-3). 'I he'ene 'omai 'a e fekau ki hotau kuonga (Leotisia), 'oku 'omai ai 'e Sisu ia tonu ko e "'Emeni [ko e Mo'oni], ko e fakamo'oni faitotonu mo mo'oni" (Fakh. 3:14).
- 'I he'etau sio kiate kitautolu, 'oku tau sio ai ki **hotau mo'oni**: "Kuo u koloa'ia, pea kuo u koloa'ia, pea 'oku 'ikai ha me'a 'oku ou masiva ai" (Fakh. 3:17a).
- Ka 'oku sio 'a Sisu ki he mo'oni, ko **'etau mo'oni**: "Ko koe 'oku ke faka'ofa, mo faka'ofa, mo masiva, mo kui mo telefua" (Fakh. 3:17e).
- Ko 'eni kuo taimi ke tau sivirusi'i kitautolu. 'Oku ou 'ilo'i 'a e me'a 'oku ou ma'u mo'oni, mo e me'a 'oku ou kei fie ma'u? Ko e hā hono lahi 'o 'eku tupulaki 'i hoku vā mo Sisuú? 'Oku ou liliu nai ki he lelei angé?

❖ Fakalelei'anga (v. 18)

- Koe'uhi ko e ongo'i fiemālie 'i hotau tu'ungá 'okú ne fakatupu 'a e ta'efiemālie (lukewarm), 'oku fale'i mai ai 'e Sisū ke tau fai 'a e me'a 'e tolu:
- (1) Fakatau 'a e koula kuo fakama'á. Kuo pau ke 'oua te tau fiemālie pē ki ha ngaahi mo'oni vaeua pe ko ha ako fakalūkufua 'o e Tohi Tapú. Kuo pau ke tau li'aki 'a e ngaahi tokāteline fakaetangatá (tinsel) pea loloto ange 'etau ako 'a e Tohitapú ke to'o 'a e ta'ehaohaoa kotoa pē (dross) mei he'etau mahino ki aí.
- (2) Fakatau ha ngaahi kofu hinehina. Tali 'a e ma'oni'oni 'a Sisu ko e founa pe ia 'e taha ke a'usia ai 'a e fakamo'ui. Ko 'etau fie 'oatu kitautolu 'i he 'ao 'o e 'Otua 'aki 'etau ngaahi ngaue 'o e ma'oni'oni, ko 'etau fakahaa'i telefua kitautolu 'i Hono 'ao.
- (3) Fakatau 'a e ngaahi huhu'a mata. Ma'u 'a e Laumālie Mā'oni'oni. Ko la pē te ne lava 'o 'omi kiate kitautolu 'a e 'ilo fakalaumālié mo fakaloto'i kitautolu ki hotau tu'unga mo'oni (Sione 16:8)

❖ Ola (vahe 19-20)

- 'Oku 'i ai ha palopalema. 'Oku ou ongo'i lelei fakalaumālie, ka 'oku fiema'u 'e Sisū ke u fakalalakaka. Neongo ia, kapau 'oku 'ikai ke u 'ilo'i 'eku fie ma'u ke liliu, he 'ikai ke u teitei liliu. He 'ikai ke u teitei fie fakatau 'a e me'a 'oku ou 'osi fakakaukau 'oku ou ma'u.
- Ke fakalelei'i 'eni, 'oku 'i ai 'a e ngaahi founa pe 'a Sisu: "Ko kinautolu kotoa pe 'oku ou 'ofa ai, 'oku ou valoki'i mo tautea'i"; pea ne toe pehe: "Fakatomala" (Fakaha 3:19).
- 'Oku 'ikai ke kovi 'a e valoki mo e tautea 'a Sisuu. 'Oku sai'ia ange 'i he hala 'o e fetalanoa'aki. 'Oku ne fie tangutu fakalongolongo mo kimautolu 'o talanoa... "Vakai, 'oku ou tu'u 'i he matapaa 'o tukituki. Kapau 'e fanongo ha taha ki hoku le'o, pea to'o 'a e matapaa, te u hu atu kiate ia, 'o ma'u me'atokoni mo ia, pea ko ia mo au" (Fakaha 3:20).
- 'Oku tukituki 'a Sisu 'i he matapa 'o hoku loto pea tatali 'i he fa'a kataki. 'Oku 'ikai ke Ne fakahoha'asi 'eku mo'ui ke fakamalohi'i au ke u fetu'utaki mo la. Ko e fili ke fakaava 'oku 'a'aku ia.

❖ Fakatoli'a (v. 21-22)

- 'Oku 'afio'i 'e Sisu 'oku 'ikai faingofua 'a e hala. 'Oku Ne 'afio'i 'etau feinga ke fakatau mai 'a e koula, pulupulu, mo e faito'o ki he mata. 'Oku Ne 'afio'i 'etau ngaahi faingata'a'ia ke ikuna'i 'a e mafana, fakaava 'a e matapaa, pea fetu'utaki mo la. Ko e 'uhinga ia 'oku Ne folofola mai ai kiate kitautolu: Te mou lava 'o ikuna, 'o hange pe ko 'eku ikuna (Fakaha 3:21).
- 'Oku Ne toe 'afio'i foki he 'ikai ke tau teitei fakahoko 'a e 'uluaki sitepu. Kuo tamu'omu'a ma'u pe 'a e 'Otua.
- (1) Na'a Ne fili ke fakatupu kitautolu (Senesi 2:7)
- (2) 'Oku Ne kumi kitautolu 'i he taimi 'oku tau faiangahala ai (Senesi 3:8-9)
- (3) Na'a Ne foaki ia ke fakamo'ui kitautolu (Sione 3:16)
- (4) 'Oku Ne finangalo ke foaki mai ha pale: ke nofo fakataha mo la, pea fiefia 'i he ta'engata 'i He'ene feohi (Fakaha 3:21)
- Ko e ki ki he 'ulungaanga fakalangi ko 'eni ('a ia 'oku 'ikai totonu ke tau ma'u) ko e 'ofa: "Kuo u 'ofa kiate koe 'aki 'a e 'ofa ta'engata" (Selemaia 31:3). 'Oku Ne fie ma'u ke 'i ai ha'ane va fetu'utaki mo kitautolu. 'Oku ou fie ma'u nai ha va fetu'utaki mo la? Te u fakaava nai hoku loto kiate la pea 'ofa kiate la 'o hange ko 'Ene 'ofa 'iate au?

B Vakai'i 'a e mo'oni (Sione 15:1-11):

❖ Ko e va'a mo e vaine

- Taimi nounou kimu'a pea ne pekia, na'e fakaha 'e Sisu ko ia "'a e vaine," pea ko 'ene kau akonga 'a e "ngaahi va'a." Ko e ha 'ene 'uhinga ki he me'a ni?
- 'E lava ke mo'ui ha va'a 'i ha vaha'atami 'o 'ikai pipiki ki he vaine, ka 'e faifai pe 'o mae ia. Koe'uhi ke 'oua na'a mole meiate kitautolu 'a e mo'ui ta'engata, 'oku kole mai ai 'a Sisu kiate kitautolu: "Nofo 'iate au" (Sione 15:4). 'I he veesi 'e 11 'a ia 'oku fai ai 'e Sisu 'a e talanoa fakatata ko 'eni 'o e vaine mo e ngaahi va'a, na'a Ne faka'aonga'i tu'o 10 'a e fo'i veape ko e "nofo." Kuo pau pe ko ha me'a mahu'inga mo'oni ia.
- Ko e nofo ma'u 'ia Sisu'u ko ha faito'o ia ki he ma'afana 'a Leotisi'a. 'Ikai ngata ai, ko ha tupu'anga ia 'o e fiefia (Sione 5:11). Ka 'e lava fefe ke tau nofo ma'u 'ia Sisu?
- 'I hono fai 'a e me'a 'oku fakahoifua kiate la, 'a ia ko hono tauhi 'Ene ngaahi fekau (Sione 15:10). Ko ha tali 'ofa 'eni ki he 'ofa kuo fakaha mai 'e he 'Otua kiate kitautolu (1 Sione 4:19).

❖ Ko e huhu'a

- 'I he fa'ahita'u momoko, 'oku pipiki 'a e ngaahi va'a ki he vaine, ka 'oku 'ikai ke nau fua. Ko e ha hono 'uhinga? Koe'uhi he 'oku 'ikai ke nau ma'u 'a e huhu'a.
- 'I he a'u mai 'a e fa'ahita'u failau 'oku toki ma'u ai 'e he ngaahi me'a ni 'a e huhu'a mei he vaine, pea toki 'asi hake leva 'a e ngaahi huli (tendons). 'E lava foki ke 'uhinga 'a e fo'i lea faka-Kalisi na'e faka'aonga'i 'e Sione ki he ngaahi va'a kuo tu'usi pea fakahoko ki he vaine.
- Tatau ai pe pe ko e ngaahi huli pelepelengesi pe ngaahi va'a kuo motu'a, ko e me'a 'e taha 'oku mahino: 'oku tau fie ma'u 'a e huhu'a 'o e vaine. Ko e ha te tau lava 'o fakatatau ki ai 'a e huhu'a ko 'eni?
- 'I he malanga tatau (Sione 14-17), 'oku 'omi ai 'e Sisu 'a e fakamatala: Ko e Laumalie Ma'oni'oni 'oku ngaue 'iate kitautolu ke foaki mai 'a e mo'ui, 'o kapau 'oku tau loto ki ai.
- (1) Ko la hotau Fakafiemalie (Sione 14:16-17)
- (2) 'Oku Ne fakaha mai 'a Sisu kiate kitautolu (Sione 15:26)
- (3) Fakahalaia'i kitautolu ki he angahala (Sione 16:8)
- (4) 'Oku Ne tataki kitautolu ki he mo'oni kotoa pe (Sione 16:13)